

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет української й іноземної філології, журналістики та
мистецтв

Кафедра культури і мистецтв

ФЕСТИВАЛЬ «МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ» ЯК ПЛАТФОРМА
ЗБЕРЕЖЕННЯ І ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ
ТЕАТРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ ПІД ЧАС РОСІЙСЬКО-
УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр»

Виконала:

здобувачка 2 курсу, 08-211М групи
спеціальність 034 Культурологія
Освітньо-професійної (наукової)
програми Культурологія
Курачова Ольга Андріївна

Керівник:

докторка педагогічних наук,
професорка Лимаренко Л. І.

Рецензент: директор Херсонського
обласного центру народної
творчості

Капелюшник В. В.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ФЕСТИВАЛЬ "МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ" У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ	8
1.1 Історія створення та еволюція фестивалю "Мельпомена Таврії"	8
1.2 Роль фестивалю у розвитку театрального мистецтва України	18
1.3 Значення національної театральної культури в умовах сучасних суспільних викликів	22
РОЗДІЛ 2. "МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ": ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРИ	28
2.1 Діяльність фестивалю в умовах російсько-української війни	28
2.2 Формати проведення фестивалю: адаптація до викликів війни	36
2.3 Вплив фестивалю на популяризацію української культури на національному і міжнародному рівнях	41
ВИСНОВКИ	47
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	51

ВСТУП

Актуальність дослідження

Фестиваль «Мельпомена Таврії», заснований у 1999 році, є однією з найвизначніших театральних подій в Україні, що відіграє важливу роль у популяризації національного мистецтва, зміцненні культурної ідентичності та розвитку театрального середовища. У сучасних умовах російсько-української війни ця культурна ініціатива набула особливого значення, стаючи важливим інструментом національної єдності, опору агресії та засобом психоемоційного відновлення суспільства.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибшого осмислення ролі «Мельпомени Таврії» як платформи для збереження, підтримки та розвитку українського театру в умовах війни. Фестиваль слугує простором для професійного обміну досвідом, популяризації української культури за кордоном і пошуку нових форм творчої співпраці. Він є потужним чинником підтримки національної ідентичності через мистецтво, демонструючи стійкість, гнучкість і адаптивність української культури в кризових умовах.

Сучасні дослідники підкреслюють значущість театру як простору культурного опору й духовної підтримки суспільства. Так, Ю. Бентя зазначає, що український театр у часи війни «активно реагує на нову реальність, створюючи безпечний простір для колективного емоційного переживання та осмислення травматичного досвіду» [2]. На думку М. Близнюк, міжнародні театральні фестивалі виконують важливу функцію культурної комунікації, адже «допомагають уникнути ізоляваності мистецтва, забезпечуючи можливість для міжкультурного обміну, презентації національних традицій і новаторських ідей» [4]. У свою чергу, Л. Бабушка підкреслює, що феномен фестивалі є «особливою формою культуротворення, яка, зберігаючи поліфункціональність, поєднує традиційні та сучасні моделі культури» [1].

У цьому контексті дослідження феномену фестивалю «Мельпомена Таврії» набуває особливої ваги. Його діяльність під час війни стала прикладом того, як культура може виступати інструментом суспільної стійкості та культурної дипломатії. Фестиваль не лише зберіг свою сталість, а й трансформувався — змінив формати проведення, освоїв онлайн- і гібридні моделі, інтегрував у мистецький простір теми війни, втрат, відродження й надії.

Значущість фестивалю для Херсонського регіону є винятковою. У довоєнний час «Мельпомена Таврії» була провідним культурним брендом Херсонщини, а під час окупації зберегла свою роль духовного символу міста. Під гаслом «Мельпомена — голос Херсонщини» фестиваль підтримував зв'язок херсонців із національною культурою навіть тоді, коли місто перебувало під окупацією. Для частково деокупованого регіону фестиваль став символом відродження, культурного спротиву й повернення до життя, інтегруючи Херсонщину в загальноукраїнський культурний простір.

Особливе значення має також аналіз психоемоційного впливу фестивалю на суспільство. Мистецтво театру, за своєю природою, виконує терапевтичну функцію — воно допомагає зняти напругу, відновити віру в людяність, підтримати почуття спільності. «Мельпомена Таврії» у цьому сенсі виступає як простір духовної реабілітації, де мистецтво стає засобом зцілення й надії.

Дослідження цього феномена дозволяє краще зрозуміти роль культури в кризових умовах, оцінити ефективність культурно-мистецьких ініціатив і виробити рекомендації для подальшої підтримки та розвитку театрального мистецтва в Україні. Таким чином, актуальність теми зумовлена як суспільною потребою в осмисленні функцій культури у воєнний час, так і науковою необхідністю систематизації досвіду фестивалю «Мельпомена Таврії» як унікального явища сучасного українського культурного процесу.

Мета дослідження

Дослідити роль фестивалю "Мельпомена Таврії" як платформи для збереження та популяризації національної театральної культури в умовах російсько-української війни, а також визначити його вплив на культурну ідентичність та міжнародне визнання українського театрального мистецтва.

Завдання дослідження

1. Проаналізувати історію створення, розвиток та основні етапи діяльності фестивалю "Мельпомена Таврії".
2. Визначити специфіку фестивалю як інструменту популяризації національної театральної культури.
3. Дослідити адаптацію фестивалю до умов війни, зокрема його формати, організаційні рішення та комунікаційні стратегії.
4. Вивчити вплив фестивалю на збереження культурної спадщини та його внесок у формування національної ідентичності.
5. Оцінити роль фестивалю у міжнародній популяризації української театральної культури.

Об'єкт дослідження

Фестиваль "Мельпомена Таврії" як культурно-мистецьке явище.

Предмет дослідження

Особливості діяльності фестивалю "Мельпомена Таврії" у популяризації національної театральної культури в умовах російсько-української війни.

Методи дослідження

У роботі застосовано комплекс загальнонаукових і спеціальних методів, що забезпечили цілісне вивчення феномену фестивалю «Мельпомена Таврії» в сучасному соціокультурному контексті.

Аналітичний метод використано для опрацювання наукової, культурологічної та публіцистичної літератури, присвяченої

українському театру, фестивальному руху та культурним процесам у період війни.

Порівняльно-історичний метод дозволив простежити динаміку розвитку фестивалю від його заснування до сьогодення, виявити етапи трансформації його змісту та форм діяльності.

Культурологічний і соціокультурний підходи сприяли осмисленню ролі фестивалю як чинника збереження національної ідентичності, платформи міжкультурного діалогу та комунікації.

Метод спостереження використано для аналізу сучасних практик проведення фестивалю, зокрема у форматах, що виникли під час війни (релокація, зміна форми, міжнародні проєкти, благодійні ініціативи).

Метод узагальнення дозволив сформулювати висновки щодо значення фестивалю у збереженні духовної єдності та культурної пам'яті українського суспільства.

Наукова новизна та практична значущість

Наукова новизна роботи полягає у спробі комплексного аналізу фестивалю «Мельпомена Таврії» як феномена культурного спротиву та засобу збереження української театральної культури в умовах війни.

Уперше розглянуто «Мельпомену Таврії» не лише як мистецький захід, а як платформу культурної комунікації, що сприяє відновленню духовних ресурсів суспільства, підтримує митців і водночас формує позитивний міжнародний імідж України.

Особлива увага приділена трансформації фестивалю під впливом воєнних подій, його ролі у підтримці регіональної та загальнонаціональної культурної спадкоємності.

Практична значущість полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані для:

подальших наукових розвідок у сфері культурології, театрознавства та соціальних комунікацій;

розробки рекомендацій для організації культурно-мистецьких заходів у кризових умовах;

формування державних і регіональних програм підтримки української культури;

популяризації вітчизняного театрального мистецтва на міжнародному рівні.

Апробація результатів дослідження. Основні положення кваліфікаційної роботи обговорювались на засіданні кафедри культури і мистецтв, на XIII Всеукраїнській (із міжнародною участю) науково-практичній конференції «Актуальні проблеми мистецької освіти в системі вищої школи» (25 квітня 2025 р., Херсон–Івано-Франківськ), на 1 Міжнародній студентській науково-практичній конференції «Мистецька освіта: теорія, методика, практика» (30 жовтня 2025 р., Бердянськ-Запоріжжя). Окремі аспекти дослідження висвітлено у статті «ТЕАТРАЛЬНА АДАПТАЦІЯ В ЧАСИ ВІЙНИ: KEYС ФЕСТИВАЛЮ «МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ» (2023–2024 РОКИ)» (Електронний альманах «Магістерські студії», випуск XXV, збірник наукових статей, 2025 р.).

Структура роботи. Робота складається зі вступу, 2 розділів, 6 підрозділів, висновків, списку використаних джерел.

РОЗДІЛ 1. ФЕСТИВАЛЬ "МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ" У КОНТЕКСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТЕАТРАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ

1.1 Історія створення та еволюція фестивалю "Мельпомена Таврії"

Фестиваль «Мельпомена Таврії» народився у 1999 році — у час, коли український театральний простір переживав етап активного пошуку власної ідентичності та нових форматів культурного діалогу [15;19]. Перша подія відбулася з 2 по 4 червня під назвою «Всеукраїнський фестиваль музичних прем'єр «Мельпомена Таврії». Ініціатива була реалізована за підтримки масштабного музичного форуму «Таврійські Ігри» та особисто його засновника Миколи Баграєва.

Президентом і головним натхненником фестивалю від початку і до сьогодні залишається Олександр Книга — директор Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Куліша. Саме він вважається автором ідеї створення театрального свята, яке мало б не лише представляти кращі сценічні прем'єри, а й об'єднувати театральну спільноту України.

Перші вистави проходили одночасно на двох сценах — у Херсонському театрі та в Миколаївському українському театрі під керівництвом Миколи Берсона. Участь у дебютному фестивалі взяли сім театрів з Києва, Донецька, Львова, Миколаєва та Херсона. Саме тоді, у 1999 році, було започатковано дві традиції, що згодом стали візитівкою «Мельпомени Таврії»: карнавальну ходу центральними вулицями Херсона та театральний капусник, який зібрав митців у невимушеній, дружній атмосфері.

Згодом саме «Карнавальна хода» та «Театральний капусник» стали особливою прикрасою фестивалю — подіями, на які чекали глядачі, актори й містяни. Вони вирізняли «Мельпомену Таврії» з-поміж інших театральних форумів України своєю відкритістю, святковим духом і відчуттям живої взаємодії між мистецтвом і громадою.

Карнавальна хода — яскраве театралізоване дійство, у якому актори з різних міст України й світу проходять вулицями Херсона у сценічних костюмах, несучи прапори своїх театрів, — перетворилася на справжній символ єднання та радості. У ній поєднувалися традиції й сучасність, професійне мистецтво і народна участь, гра і глибокий сенс присутності театру у просторі міста. Саме такі події природно вплітали Херсон у ширший контекст розвитку вітчизняного фестивального руху, що динамічно зростав у незалежній Україні [21].

Театральний капусник, своєю чергою, став особливою неформальною територією творчої свободи. Це місце, де актори, режисери, критики й організатори могли іронічно, з гумором, але з великою любов'ю говорити про театр і життя. Саме ці заходи поступово сформували унікальний «код» фестивалю — атмосферу щирості, спільності та взаємної підтримки.

З роками «Мельпомена Таврії» змінювалася, реагуючи на виклики часу. Зокрема, у період пандемії COVID-19, коли театри світу опинилися в умовах ізоляції, фестиваль зумів знайти нові формати — онлайн-трансляції, віртуальні зустрічі, відеопривітання театрів із різних країн. Навіть тоді «Мельпомена» залишалася живою, відкритою й здатною єднати людей через мистецтво — незалежно від фізичних кордонів.

Перші три роки існування «Мельпомени Таврії» стали вирішальними для формування її майбутнього обличчя. Саме цей період можна назвати критичним етапом становлення, коли закладалися основні традиції, стиль і духовна атмосфера фестивалю.

Другий фестиваль відбувся з 16 по 18 червня 2000 року. В афіші були представлені сім вистав від шести українських театрів — із Луганська, Миколаєва, Донецька, Одеси, Кривого Рогу та Херсона. Вже тоді стало помітно, що фестиваль має потенціал до розвитку й поступового масштабування.

У 2001 році, коли фестиваль проходив під назвою «Всеукраїнський фестиваль музичних прем'єр», до участі було запрошено вже десять театрів. Це свідчило про зростання його популярності та розширення кола учасників. Саме того року з'явилася ще одна знакова традиція — «Вечір знайомств», під час якого театральні колективи спілкувалися між собою у невимушеній атмосфері, ділилися враженнями, досвідом і творчими планами.

Цей формат став справжнім відкриттям і згодом визначив унікальність фестивалю серед інших культурних подій України. «Вечір знайомств» перетворився на майданчик для творчого спілкування, обміну думками й досвідом, місце, де зароджувалися нові мистецькі ідеї, партнерства і дружба.

Після третього фестивалю у всеукраїнських медіа з'явилася фраза, яка стала символічною для події: «Таврія має свою Мельпомену». Цей заголовок не просто відображав успіх заходу — він підкреслював народження нового театального центру на півдні України, місця, де збираються друзі театру, люди, які створюють сучасний український театр і формують його тенденції.

Так, крок за кроком, фестиваль набував рис живої, відкритої платформи, що об'єднувала митців не лише на сцені, а й у просторі спілкування, довіри та натхнення. Те, що народжувалося у ці перші роки, згодом стало основою його сили — людської, мистецької, духовної.

Досліджуючи історію фестивалю «Мельпомена Таврії», можна простежити поступовий і закономірний розвиток, що розпочався з 2002 року. Саме тоді відбувся четвертий фестиваль, який проходив під символічним девізом «Моє місто, мій театр». Цей слоган став відображенням глибокого зв'язку між театром і Херсоном, адже дати проведення фестивалю збігалися з днем заснування міста.

Фестиваль, який спочатку виник у межах «Таврійських ігор», поступово перейшов під опіку Херсонського обласного академічного

музично-драматичного театру імені Миколи Куліша, що стало початком його самостійного шляху. Участь у четвертому фестивалі взяли дев'ять українських театрів, які представили дев'ять вистав — і це було свідченням зростаючої довіри та зацікавленості театральної спільноти.

Вже у 2003 році фестиваль зробив вирішальний крок у своєму розвитку — набуття міжнародного статусу. У програмі того року вперше з'явилися театральні колективи з трьох країн світу, що засвідчило відкритість «Мельпомени Таврії» до культурного діалогу й бажання інтегрувати український театр у світовий контекст.

Ця тенденція продовжилася у 2004 році, коли фестивальна афіша знову включала дев'ять вистав від дев'яти театрів із трьох країн — Угорщини, Молдови та України. Подія тривала з 18 по 20 червня і знову зібрала широку увагу культурної спільноти.

Саме тоді міністр культури і мистецтв України Юрій Богущкий відзначив, що «Мельпомена Таврії» стала важливою та невід'ємною частиною культурного життя незалежної України. Ця оцінка мала велике значення — вона засвідчила, що фестиваль із локальної ініціативи перетворився на подію державного масштабу, яка репрезентує українське театральне мистецтво не лише всередині країни, а й за її межами.

Починаючи з цього часу, у рамках дослідження історії фестивалю можна спостерігати його поступовий, але стабільний розвиток і масштабування. З кожним новим роком «Мельпомена Таврії» демонструвала впевнене зростання — збільшувалася кількість театрів-учасників, розширювалася програма вистав, урізноманітнювалися жанрові напрями та формати подій.

Фестиваль поступово виходив за межі звичайного театального форуму, перетворюючись на мультижанрову культурну платформу, що поєднувала театр, музику, візуальні мистецтва, літературу, освітні ініціативи й неформальне спілкування. Така трансформація свідчила про глибокий внутрішній розвиток події — від локального святкування

сценічного мистецтва до широкого культурного явища, яке відображало дух часу та потреби суспільства [9].

Важливим етапом у розвитку фестивалю став десятий, ювілейний форум, що відбувся з 15 по 22 червня 2008 року. Це був справжній театральний марафон — фестиваль тривав десять днів, і саме така тривалість стала символом його зрілості та масштабності.

Програма ювілейного фестивалю включала 17 вистав, представлених театрами п'яти країн світу. Уперше одночасно працювали два склади журі — професійне та журналістське, що підкреслювало багатовимірність підходів до оцінювання та висвітлення подій.

За словами організаторів, десятий фестиваль став одним із найзірковіших за всю історію існування «Мельпомени Таврії». До Херсона тоді завітали відомі українські театральні та естрадні діячі — Богдан Бенюк, Анатолій Хостікоєв, Радуга Поклітару, Ірма Вітовська, Олег Ємцев, Ірина Шинкарук, гурт «БряцБенд» та багато інших.

Цей ювілей став не просто святом — він позначив момент, коли фестиваль остаточно перетворився на стале культурне явище, феномен, що народився на півдні України, але поширив свій вплив на все культурне життя незалежної держави.

«Мельпомена Таврії» утвердилася як жива платформа мистецького діалогу, де зустрічаються театри, ідеї, творчі енергії та люди, що формують обличчя сучасного українського театру.

Продовжуючи спостереження за розвитком фестивалю, можна побачити, що період з 2010 по 2013 роки став для «Мельпомени Таврії» часом поступового та невпинного зростання. З кожним роком розширювалася географія учасників, збільшувалася кількість вистав, а сам фестиваль утверджувався як впливова театральна подія міжнародного рівня.

У 2013 році до участі у фестивалі було запрошено 31 виставу з 12 країн світу — це стало абсолютним рекордом на той час. Такий масштаб

свідчив про зрілість фестивалю, його національне визнання та здатність об'єднувати митців різних культур навколо спільної ідеї — служіння театрові.

Однак наступний, 2014 рік, став для фестивалю періодом серйозних випробувань. Події російської агресії та складна політична ситуація в Україні поставили під загрозу саме існування «Мельпомени Таврії». Попри це, фестиваль відбувся — з 24 по 31 травня — і пройшов під промовистим гаслом «За єдину Україну».

Цей форум об'єднав 14 вистав від 10 театрів із чотирьох країн світу. Символічним було те, що на сцені зустрілися театри, які представляли Схід, Захід, Північ і Південь України. У цьому культурному єднанні через мистецтво відчувалася не лише сила творчості, а й дух національної єдності. Театр став тією територією, де утверджувалася ідея неподільності країни, її духовного спротиву й культурної стійкості.

Уперше фестиваль висловив підтримку українським військовим — відбувалися патріотичні флешмоби, виїзні виступи на військових локаціях, що надало події нового змісту. «Мельпомена Таврії» у цей період не лише вижила, а й переосмислила свою місію — від святкування театру до служіння суспільству.

Попри виклики часу, фестиваль продовжував шукати нові формати й простори для творчості. Саме у 2014 році з'явилася нова, згодом добре відома «Грінзона» — затишний майданчик для творчих і музичних зустрічей, де народжувалися нові ідеї, обговорювалися актуальні мистецькі теми та формувався живий культурний діалог.

Розглядаючи подальше становлення фестивалю, можна впевнено сказати, що команда фестивалю, його ініціатори та діячі невпинно працювали над розширенням і розвитком цього культурного проєкту.

У 2015 році фестиваль відбувся під гаслом «У пошуках істини». У ньому взяли участь 17 театрів із чотирьох країн світу.

2016 рік був присвячений 25-річчю Незалежності України. Гасло фестивалю — «Україні – миру та злагоди». Програма включала 32 вистави, у ній взяли участь 29 театрів із шести країн світу, причому 13 театральних колективів уперше приїхали до Херсона. Окрім вистав, відбувалися майстер-класи, читки нових п'єс, творчі зустрічі з режисерами та драматургами [22].

Вперше в історії фестивалю пройшла зустріч керівників театрів України з Міністром культури, що стало знаковою подією для театрального середовища.

Саме тут можна відзначити, що «Мельпомена Таврії» виступає засновником нових форматів і форумів, які на той час були надзвичайно актуальними, інноваційними й важливими для України. Подібні ініціативи тоді ще не мали аналогів у державі, але саме з цього фестивалю вони отримали свій розвиток і продовжували існування у наступні роки.

У 2017 році фестиваль відбувся під гаслом «Театр світла за мир».

Аналізуючи тематику та символіку фестивальних років, можна зробити висновок, що команда прагнула не лише розширювати міжнародні контакти, а й формувати суспільний інтерес до театру як простору діалогу, миру й духовного опору.

«Мельпомена Таврії» поступово стала важливою платформою для підтримки та утвердження українських культурних наративів, відображення ставлення театральних митців до політичної ситуації, а також демонстрації їхньої позиції щодо збереження культурних цінностей України.

У 2018 році фестиваль був ювілейним — двадцятим — і пройшов під гаслом «Фестиваль збирає друзів». Участь у ньому взяли театри з 12 країн світу: Португалії, Німеччини, Литви, Польщі, Угорщини, Туреччини, Ізраїлю, Вірменії, Сакартвело (Грузії), Молдови, України та інших.

Фестиваль відбувався не лише у Херсоні, а й у Миколаєві — на двадцяти різних сценічних майданчиках, серед яких Лісовий театр, театр ім. М. Куліша, Херсонський театр ляльок, “Грінзона”, “Урбансад”, храми міста, Палац молоді, театри Миколаєва, центральна пішохідна вулиця та багато інших. Цього року не проводилася експертна оцінка вистав, однак саме тоді було зафіксовано рекордну кількість учасників.

Театральна програма складалася з 69 вистав 57 театрів. Фактично за десять днів фестивалю відбулося 66 показів, адже через негоду три вистави довелося перенести або скасувати. Окрім основних показів, у межах фестивалю пройшли пресконференції, нарада директорів театрів за участю представників Міністерства культури України, карнавальна хода, читки п’єс, літературні зустрічі, майстер-класи, автограф-сесії, виставки театральних художників, виступи дітей з особливими потребами.

Можна впевнено сказати, що «Мельпомена Таврії» 2018 року стала справжнім мегазаходом — культурною Меккою України, особливо для театального середовища.

Фестиваль утвердився як одна з наймасштабніших і найавторитетніших подій у сфері культури України.

І вже у 2019 році фестиваль підтвердив це звання, продемонструвавши високий рівень організації та міжнародне визнання. Цьогоріч у програмі було представлено 38 вистав 36 театрів із 12 країн світу.

Покази відбувалися на різних локаціях: сцені Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша, у Храмі Святої Трійці, Херсонському театрі ляльок, «Урбансаді», Херсонській обласній науковій бібліотеці ім. О. Гончара, бібліотеці ім. Дніпрової Чайки, кіноконцертному залі «Ювілейний», Херсонському державному університеті, а також на майданчику для творчих зустрічей у Будинку культури суднобудівників.

Фестиваль впевнено посів своє місце в культурному просторі країни та став справжнім магнітом для театрів півдня України, а також потужним осередком міжнародної театральної взаємодії.

2020 рік став роком потрясінь і змін, що торкнулися всіх сфер життя, зокрема проведення масових культурних заходів, таких як фестиваль. «Мельпомена Таврії» у 2020 році відбулася з 10 по 13 вересня і пройшла під слоганом “просто неба”. Через складну пандемічну ситуацію учасниками були переважно українські театри, проте на фестивалі все ж були присутні окремі митці з Сакартвело, Туреччини та Білорусі. Покази вистав відбувалися виключно на вуличних локаціях: Лісовий театр, театральні подвір’я, вулична сцена театру «Ляльок», набережна міста, міський сквер, Херсонський обласний палац культури. За чотири дні глядачі мали змогу переглянути 11 вистав та фінальний театральний «Капусник».

Особливу увагу привернув унікальний формат карнавальної ходи. Замість традиційного проходження вулицями, учасники розмістилися на яхтах та човнах, а «хода» відбувалася по Дніпру. Мешканці міста могли спостерігати дійство з набережної без ризику для здоров’я. Цей формат існував лише один раз у історії фестивалю, але продемонстрував творчий підхід організаторів.

Проведення фестивалю в умовах пандемії показало готовність команди оргкомітету реагувати на виклики часу, адаптувати формати та локації, змінювати подачу та організацію заходів, залишаючись гнучкими та інноваційними.

У 2021 році фестиваль набув відлагодженого формату. Він вирізнявся збалансованістю у кількості учасників та організації локацій. Уже відчувався досвід попередніх фестивалів, а організатори продемонстрували свою майстерність і професіоналізм у проведенні масштабних заходів. Фестиваль відбувся з 3 по 11 вересня під гаслом «Театр - це моє». Програма складалася з 40 вистав, а також включала

заходи Освітньої платформи. Було започатковано колаборацію з фестивалем «ГогольFest», що включала спільні події та спеціальні заходи, які відбувалися у Олешківських пісках — новій для фестивалю локації, що стало черговим проявом його здатності до пошуку цікавих просторів. Крім того, відбулася масштабна карнавальна хода, яка додала святкової атмосфери події.

Підсумовуючи викладене вище, можна зазначити, що фестиваль «Мельпомена Таврії» є однією з найважливіших театральних подій в Україні, яка з 1999 року об'єднувала театральні колективи з різних регіонів країни та світу. До початку повномасштабного вторгнення росії у 2022 році фестиваль традиційно проходив у Херсоні, місті з глибокими культурними традиціями та потужною театральною школою.

Херсон був не лише географічним центром фестивалю, а й важливим символом єднання театральної спільноти. Ключовим майданчиком заходу був Херсонський академічний музично-драматичний театр ім. Миколи Куліша, який відігравав роль центральної сцени. Вистави також відбувалися на інших локаціях, серед яких відкриті майданчики, музеї, арт-простори та навіть вуличні сцени.

До війни фестиваль мав насичену програму, що включала:

- Театральні вистави — покази постановок різних жанрів, від класики до сучасних експериментальних перформансів.
- Творчі зустрічі та майстер-класи — заходи, де українські та закордонні митці ділилися досвідом і проводили навчальні сесії для молодих акторів, режисерів та драматургів.
- Дискусійні панелі — обговорення актуальних проблем театру, нових тенденцій та мистецької співпраці.
- Концертні програми, вуличні вистави та перформанси, щорічна карнавальна хода до відкриття фестивалю — події, спрямовані на залучення широкої аудиторії та інтеграцію театрального мистецтва у міський простір.

Щороку у фестивалі брали участь провідні українські та закордонні театри. До Херсона приїжджали колективи з Європи, Близького Сходу та інших регіонів, що робило «Мельпомену Таврії» міжнародним культурним майданчиком.

За 23 роки (1999 – 2021) існування зіграно близько 450 вистав за участі понад 200 театрів [24].

Фестиваль завжди прагнув бути відкритим для широкого загалу, тому поряд із традиційними виставами в театрі активно розвивалися формати вуличних і соціальних перформансів. Це дозволяло залучати не лише театральну публіку, а й випадкових глядачів, перетворюючи місто на живий мистецький простір.

Однією з ключових рис фестивалю була його доступність: багато подій мали безкоштовний вхід, а вистави часто відбувалися просто неба. Крім того, організатори активно працювали з молоддю, пропонуючи спеціальні програми для студентів театральних навчальних закладів.

Таким чином, до 2022 року «Мельпомена Таврії» була не просто фестивалем, а масштабним культурним явищем, що сприяло розвитку театрального мистецтва, міжнародному співробітництву та активному залученню аудиторії. Проте війна внесла кардинальні зміни, змусивши організаторів шукати нові формати та місця проведення.

1.2 Роль фестивалю у розвитку театрального мистецтва України

Фестиваль «Мельпомена Таврії» у процесі свого становлення поступово перетворився на один із найпотужніших майданчиків для розвитку театрального мистецтва України. Він став не лише місцем показу вистав, а справжнім культурним центром, де народжуються нові ідеї, відбувається професійна комунікація та утворюються мистецькі спільноти.

На платформі фестивалю виникли унікальні творчі форуми: уперше в історії українського театру були проведені наради режисерів України,

зустрічі директорів театрів, круглі столи драматургів, а також дискусії за участі продюсерів і театрознавців. Ці ініціативи сприяли формуванню живого професійного діалогу, обміну досвідом і пошуку спільних рішень для розвитку галузі. Саме тут зароджувались ідеї нових колаборацій, копродукцій та міжрегіональних театральних проєктів, які згодом отримували сценічне втілення в Україні та за її межами.

Фестиваль став простором активної творчої взаємодії, де драматурги, режисери, актори й театральні менеджери знайомляться, діляться ідеями й творчими матеріалами, надихаючи одне одного. Завдяки цьому театри збагачують свій репертуар новими культурними продуктами, а український театральний процес отримує потужний імпульс для оновлення — через появу сучасних п'єс, актуальних тем і новаторських режисерських підходів.

Особливу місію фестиваль відіграв у підтримці молодих і незалежних театральних колективів. Саме на «Мельпомені Таврії» багато з них отримали свій перший великий глядацький досвід та можливість виступати поруч із провідними театрами України та світу. Цей шанс став важливим поштовхом для їхнього професійного становлення. Згодом частина таких труп — зокрема «Тотеатр» (м. Київ), «Дикий театр» (м. Київ), «Бентеги» (м. Київ), «Veritas» (м. Київ), «Вільні» (м. Київ) та інші — здобули ширше визнання й стали помітними учасниками театального життя країни.

Фестиваль надає їм сценічні майданчики, інформаційну підтримку, сприяє знайомству з критиками, продюсерами та режисерами з різних регіонів і країн. У результаті молоді колективи поступово інтегруються в ширший контекст сучасного українського театру, збагачуючи його новими темами, естетиками та підходами.

Таким чином, «Мельпомена Таврії» відіграє надзвичайно важливу роль у розвитку театального мистецтва України. Вона формує платформу для культурного діалогу, підтримує молодих митців, сприяє

обміну досвідом і створює умови для розширення творчих горизонтів українських театрів, утверджуючи Україну як державу з потужною та різноманітною театральною культурою.

Фестиваль «Мельпомена Таврії» у процесі свого становлення поступово перетворився на один із найвпливовіших майданчиків для розвитку театрального мистецтва України. Його роль виходить далеко за межі звичайного фестивального формату — це не лише свято театру, а й масштабна комунікативна платформа, що поєднує творчість, освіту, менеджмент і культурну дипломатію.

Від початку свого існування фестиваль демонстрував відкритість до нових ідей і форм. Якщо перші роки були переважно присвячені показу вистав колективів України та ближнього зарубіжжя, то з часом «Мельпомена Таврії» еволюціонувала у справжній культурний центр, де народжуються нові ідеї, відбувається професійна комунікація та формується мистецьке середовище.

«Мельпомена Таврії» стала важливим чинником культурної дипломатії. У різні роки у фестивалі брали участь театральні колективи з Польщі, Литви, Грузії, Азербайджану, Німеччини, Туреччини, Франції, Румунії, Угорщини, Португалії, Ізраїлю та інших країн. Цей міжнародний компонент не лише розширював географію фестивалю, а й сприяв формуванню іміджу України як сучасної європейської держави з потужним культурним потенціалом.

Завдяки активній міжнародній співпраці у Херсоні було реалізовано спільні українсько-іноземні постановки, організовано культурні обміни, створено простір для взаємного пізнання та співпраці. У цьому сенсі фестиваль став дієвим інструментом культурної дипломатії, який сприяв популяризації українського театру та розширенню міжнародного культурного партнерства.

Варто відзначити, що організатори фестивалю «Мельпомена Таврії» неодноразово демонстрували інноваційний підхід до організації

мистецьких подій. У 2020 році, в умовах пандемії COVID-19, фестиваль одним із перших в Україні перейшов у змішаний формат, поєднавши офлайн- і онлайн-заходи. На фестивалі було представлено низку новаторських локацій — «Лісовий театр», «Театральне подвір'я», вистави у міських скверах та просто неба. Цей досвід виявився настільки успішним, що згодом був підхоплений та творчо осмислений іншими театрами, які запозичили підходи до роботи з відкритим простором, започатковані саме на «Мельпомені Таврії».

Особливої уваги заслуговує «Лісовий театр» — унікальний проєкт і формат, уперше реалізований під час фестивалю. Театр просто неба, створений Херсонським обласним академічним музично-драматичним театром імені Миколи Куліша в Олешківському лісі, поєднав природний ландшафт із живим сценічним мистецтвом, утворивши неповторну атмосферу єднання глядача і природи. Такий формат не має прямих аналогів у сучасній театральній практиці України й залишається яскравим прикладом творчої сміливості та пошуку нових форм сценічної взаємодії з простором.

Фестиваль «Мельпомена Таврії» не лише відображає театральне життя країни, але й впливає на формування культурної свідомості українців. Його програми завжди включали вистави соціальної, документальної, антивоєнної тематики, актуальні розмови про людину, гідність, свободу і національну ідентичність. Таким чином, фестиваль став дзеркалом суспільних процесів, індикатором духовного стану нації, що особливо відчутно в умовах війни.

Фестиваль «Мельпомена Таврії» у своїй діяльності виходить за рамки звичайного мистецького проєкту. Він є динамічною інституцією культурного розвитку, що поєднує функції творчого простору, освітнього центру та комунікативної платформи. Його багаторічна історія демонструє, як театр може бути не лише формою мистецтва, а й

інструментом культурної дипломатії, соціального діалогу та духовної мобілізації суспільства.

Саме завдяки таким ініціативам, як «Мельпомена Таврії», український театр продовжує розвиватися навіть у найскладніших умовах — шукаючи нові форми, змісти, партнерства й аудиторії. Фестиваль став не лише свідком, а й активним учасником трансформацій у культурному полі України, утверджуючи ідею про те, що культура є одним із головних чинників стійкості, єдності та національного самоствердження.

1.3 Значення національної театральної культури в умовах сучасних суспільних викликів

Як казав новатор українського театру, геній режисури Лесь Курбас, «Театр має бути таким, яким суспільство має бути завтра». Ці слова й сьогодні звучать напрочуд актуально. Театр завжди був дзеркалом епохи — простором, де суспільство бачить свої страхи, надії, суперечності та прагнення. Проте справжня сила театру полягає не лише у відображенні дійсності, а й у формуванні майбутнього — через осмислення людських цінностей, духовних орієнтирів і соціальних процесів [13].

У часи глибоких суспільних трансформацій, випробувань війною та кризами, театр стає не просто мистецтвом, а моральним і духовним компасом нації. Саме через театральне мистецтво відбувається процес формування колективної свідомості, переосмислення національної ідентичності та утвердження тих принципів, на яких будується демократичне, гуманістичне суспільство [5].

Тому значення національної театральної культури в сучасних умовах набуває особливої ваги — вона стає не лише засобом естетичного вираження, а й інструментом духовного опору, єднання та відродження народу [10].

У сучасному світі театр залишається однією з найдієвіших форм мистецтва, здатною реагувати на соціальні, політичні та культурні

процеси. Дієвість театрального мистецтва полягає в його здатності порушувати актуальні питання, які постають перед суспільством сьогодні. Театр народжується тут і зараз, у живому контакті між актором і глядачем. Саме завдяки цій безпосередності театральні посили стають глибшими, емоційно точнішими й впливовішими, адже через сценічну правду глядач здатен відчувати, прожити й переосмислити реальність [6].

Актуальне театральне мистецтво намагається бути в дусі часу — осмислює війну, пошук ідентичності, соціальну справедливість, моральну відповідальність, психологічні травми суспільства [42]. У цьому контексті театр виконує не лише естетичну чи освітню, а й потужну арттерапевтичну функцію. Театральне дійство стає способом колективного проживання болю, зцілення через творчість, формування внутрішньої стійкості та надії.

Окремої уваги заслуговує арттерапевтичний потенціал театру, який дедалі яскравіше проявляється як у професійному, так і в аматорському середовищі. Театр сьогодні — це не лише простір для творчості, а й ефективний інструмент психологічної підтримки, самопізнання та зцілення [41]. Навички, що використовуються акторами та режисерами — відкритість, володіння тілом і голосом, вільне самовираження, комунікабельність — набувають особливої ваги в умовах соціальної напруги, стресу й невизначеності. Вони сприяють соціалізації, розвитку емоційного інтелекту, подоланню внутрішніх бар'єрів і страхів, допомагають людям відновлювати відчуття контролю над власним життям.

У цьому контексті особливо актуальним є поширення театральних студій у містах України, які очолюють професійні митці [12]. У таких студіях навчаються аматори різного віку та соціального статусу, що поступово опановують елементи акторської майстерності, сценічного мовлення, режисури, драматургії, а також психології творчого процесу. Ці простори виконують подвійну функцію — освітню й терапевтичну.

Вони дозволяють людям адаптуватися до складних суспільних умов, знижують рівень тривожності, покращують емоційний стан, сприяють побудові здорової комунікації з оточенням, а також відкривають шлях до переосмислення травматичного досвіду через творчість.

Особливо важливою у цьому напрямі стає драматерапія — метод, який дедалі активніше інтегрується в практику сучасних театральних студій. Через роботу з емоціями, ролями, ситуаціями й символами учасники мають змогу усвідомити та прожити свій досвід, трансформувати біль у творчий ресурс. Це не лише сприяє індивідуальному психологічному відновленню, а й формує спільноту людей, об'єднаних спільними цінностями, взаємною підтримкою та прагненням до внутрішнього балансу.

На прикладі фестивалю «Мельпомена Таврії» можна побачити, як ця тенденція реалізується на практиці. У його програмі з кожним роком зростає частка театральних студій і незалежних аматорських колективів, для яких участь у фестивалі стає не лише визнанням, а й потужним імпульсом для розвитку. Вони отримують можливість презентувати свої напрацювання на професійній сцені, налагодити контакти з іншими митцями, долучитися до широкого театального контексту.

Яскравим зразком такої практики стала участь Театру-студії «11» на чолі з професійною режисеркою Владою Белозоренко у фестивалі «Мельпомена Таврії» у 2021 році. Цей аматорський колектив, що активно працює з темами сучасної ідентичності, молодіжного самовираження та соціального досвіду, представив постановку, яка отримала схвальні відгуки як від глядачів, так і від фахової спільноти. Участь у фестивалі стала для студії не лише сценічним дебютом на великому форумі, а й важливим етапом у становленні як повноцінного творчого осередку, що працює на межі мистецтва, освіти й психотерапії [24].

Таким чином, «Мельпомена Таврії» відіграє важливу роль у підтримці театру як простору емоційної взаємодії та психосоціального

зцілення, відкриваючи нові формати участі, залучаючи не лише професіоналів, а й тих, для кого театр стає особистим інструментом відновлення й сили. Фестиваль інтегрує арттерапевтичний підхід у свій простір, реагуючи на запити сучасного суспільства та відкриваючи театр як місце зустрічі з собою, з іншими та зі світом [32].

У контексті сучасних суспільних викликів особливого значення набуває питання збереження культурної ідентичності та спадкоємності театральних традицій. Український театр — це не лише мистецький феномен, а й носій колективної пам'яті, історії, мови, цінностей і духовних орієнтирів, які формують основу національної самосвідомості. Кожна театральна вистава, кожен фестиваль чи творчий діалог — це своєрідний акт культурної пам'яті, який поєднує минуле, сучасне й майбутнє українського народу [7].

Культурна спадкоємність у театрі виявляється у передачі досвіду, традицій, форм і змістів від покоління до покоління. Вона не є механічним відтворенням старого, а живим процесом переосмислення, оновлення, діалогу між митцями різних епох. Саме завдяки цій спадкоємності український театр зберігає своє обличчя навіть у періоди соціальних катастроф, цензури чи війни. Театр стає місцем, де національна культура продовжує дихати, трансформуючись у нових формах, але не втрачаючи свого кореня [8].

Фестиваль «Мельпомена Таврії» відіграє важливу роль у забезпеченні цього безперервного культурного розвитку. Він поєднує покоління театральних митців — від знаних майстрів сцени до молодих акторів, режисерів і драматургів. На фестивальній платформі відбувається природна передача професійного досвіду, художніх підходів і цінностей, що формують цілісне поле сучасного українського театру. Учасники фестивалю долучаються до спільного процесу творення нової культурної реальності, зберігаючи при цьому зв'язок із національними традиціями та класичною театальною школою.

Під час війни ця функція театру набуває ще більшого значення. Коли матеріальні й соціальні структури руйнуються, культура стає тим фундаментом, який утримує суспільство від розпаду. Театр у цьому контексті — це не лише мистецький жест, а акт національного самоствердження. Він зберігає й транслює культурні коди, мову, символи, міфи, що формують українську ідентичність. Через сценічні образи, драматургію, інтонацію і навіть театральну естетику передається досвід поколінь, пам'ять про минуле, історія боротьби за свободу та гідність.

Однією з найважливіших функцій театру є формування ідентичності через спільне переживання. Театральне дійство створює простір єднання — актори, глядачі, драматурги та режисери стають учасниками спільного духовного процесу. Це формує почуття належності до спільноти, утверджує національні цінності та водночас відкриває простір для діалогу з іншими культурами. Через театр суспільство не лише пізнає себе, а й показує світові своє обличчя.

Значення культурної спадкоємності простежується також у тематиці постановок, що презентуються на «Мельпомені Таврії». У репертуарі фестивалю поєднуються класичні твори української драматургії — Івана Франка, Лесі Українки, Миколи Куліша — та сучасні п'єси, які осмислюють досвід війни, втрат, внутрішньої трансформації. Таке поєднання традиції та модерності створює унікальну культурну тяглість: нові автори і режисери не відкидають минуле, а вступають із ним у діалог.

Варто також підкреслити роль фестивалю у збереженні регіональної театральної спадщини. Херсонський регіон має багаті культурні традиції, і саме «Мельпомена Таврії» стала платформою, яка дає змогу зберігати та репрезентувати локальні особливості південноукраїнського театального мистецтва в загальнонаціональному

контексті. Завдяки цьому формується багатоголосся української культури — її регіональна різноманітність постає як частина єдиного цілого.

Таким чином, у часи війни й соціальної турбулентності питання культурної ідентичності й спадкоємності набуває стратегічного значення. Фестиваль «Мельпомена Таврії» виступає не лише як мистецький захід, а як модель національної єдності, у якій минуле і сучасність зливаються в єдиний культурний потік. Він демонструє, що збереження театральної традиції не означає консервацію, а навпаки — є основою для інновацій, духовного зростання й оновлення культури.

Отже, національна театральна культура України виявляє свою життєздатність через здатність поєднувати історичну пам'ять із сучасними викликами, утверджуючи важливість духовних і культурних цінностей. У цьому контексті «Мельпомена Таврії» постає як символ неперервності українського театру — простору, де зберігається і примножується культурна спадщина, формується майбутнє ідентичності нації.

Отже, сучасний театр в Україні — це не лише мистецтво, а й форма соціального діалогу, психологічної підтримки та громадянської самоідентифікації. Його сила — у здатності зцілювати, єднати та надихати суспільство навіть у найскладніші часи.

РОЗДІЛ 2. "МЕЛЬПОМЕНА ТАВРІЇ": ВИКЛИКИ ВІЙНИ ТА НОВІ МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРИ

2.1 Діяльність фестивалю в умовах російсько-української війни

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну у 2022 році стало одним із найважчих випробувань для української культури. Театральна сфера, як і багато інших галузей, зазнала значних втрат через знищення інфраструктури, вимушену міграцію митців та загрозу фізичної безпеки [3]. Фестиваль «Мельпомена Таврії», який традиційно проходив у Херсоні, також опинився перед викликом: як продовжити існування в умовах окупації рідного міста?

Херсон був окупований російськими військами 2 березня 2022 року, що зробило проведення фестивалю в рідному місті неможливим. Окупаційна влада впроваджувала репресії проти митців, зокрема Херсонського театру ім. Миколи Куліша, який завжди був центром фестивалю. Театральні діячі змушені були евакуюватися та тимчасово припинити свою діяльність, а будь-яка форма організації українських культурних заходів під окупаційним режимом загрожувала переслідуваннями та арештами. Таким чином, фестиваль, який багато років був невід'ємною частиною культурного життя Херсона, опинився перед загрозою зникнення.

Отже, аналіз трансформації фестивалю «Мельпомена Таврії» дозволяє простежити, як український театр не лише виживає, але й використовує нові можливості для поширення національної культури в реаліях війни [24].

До 2022 року «Мельпомена Таврії» була не просто фестивалем, а масштабним культурним явищем, що сприяло розвитку театрального мистецтва, міжнародному співробітництву та активному залученню аудиторії. Проте війна внесла кардинальні зміни, змусивши організаторів шукати нові формати та місця проведення.

Втрата територіальної прив'язки змусила організаторів ухвалити кардинальне рішення — змінити формат і перенести фестиваль у безпечніші регіони. Уперше в історії «Мельпомена Таврії» відбулася одночасно в кількох містах України. У 2022 році театри-учасники приймали участь у фестивалі на своїх майданчиках у різних містах України та закордону. Була впроваджена гібридна модель — окрім традиційних театральних показів, частина вистав транслювалася онлайн, що дозволило долучити до заходу театри та глядачів з усього світу [18].

XXIV Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» відбувся з 10 по 19 червня 2022 року під символічним гаслом «Мельпомена – голос Херсонщини». Цей слоган підкреслював не лише його мистецьке значення, а й суспільно-політичну місію — привернути увагу до окупованого міста та підтримати херсонців, які залишалися під російською владою. Театри-учасники не привозили вистави до Херсона, а презентували їх у своїх містах [25]. Ті театри, які не мали можливості організувати виступи наживо, зокрема і Херсонський театр Куліша, демонстрували вистави у форматі відеозаписів на офіційному YouTube-каналі фестивалю.

Фестиваль набув ще більшої соціальної спрямованості: театри-учасники виділяли квитки для внутрішньо переміщених осіб, які опинилися в їхніх містах, а артисти Херсонського театру відвідували вистави як спеціальні гості. Загалом у форматі офлайн та онлайн було представлено 59 вистав, участь у події взяли 64 театри, а до фестивалю долучилися театри з 11 країн світу, зокрема Португалії, Чехії, Польщі, Туреччини, Грузії, Німеччини, Румунії, Франції, а також вперше — Японії та США. Французький фестиваль «Festival in Extremis», долучившись до «Мельпомени Таврії», не лише підтримав український театральний рух у часи війни, а й сам став частиною цього масштабного культурного явища [37;40].

Таким чином, фестиваль «Мельпомена Таврії» у 2022 році став символом стійкості української культури, що, попри втрату рідного простору та численні виклики, не лише зберіг свою життєздатність, а й знайшов нові форми існування, зміцнив міжнародні зв'язки, розширив аудиторію і довів, що мистецтво — це голос свободи, пам'яті й національної гідності.

Фестиваль «Мельпомена Таврії» завжди відігравав важливу роль у популяризації українського театру, однак війна змусила його організаторів переосмислити формат проведення. У 2023 році фестиваль повернувся на свою рідну локацію, м. Херсон, при чому формат показу вистав в інших містах України залишився також. З 8 до 16 вересня відбувся XXV Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії».

Зазначимо, що у 2023 році міжнародний фестиваль відзначив свій 25-й ювілей, і попри всі виклики війни він не лише відбувся, а й продемонстрував надзвичайну стійкість української театральної спільноти. Гаслом цього особливого фестивалю стало символічне «Ми вдома», яке відображало головну ідею – звільнення міста з окупації, повернення театру до Херсона, навіть в умовах безперервних бойових дій.

Фестиваль було організовано у двох форматах: home-програма в Херсоні, що проходила в безпечних локаціях, та guest-програма, яка об'єднала театральні майданчики по всій Україні та за її межами. Завдяки такому підходу фестиваль не тільки зберіг свою присутність у рідному місті, а й зміг залучити ще більше міжнародних партнерів і глядачів [23].

Масштаби заходу вразили навіть у воєнний час. Протягом фестивалю було показано 70 вистав від 68 театрів, серед яких два спільні проекти об'єднали по два театри одночасно. Географія учасників охопила не лише Україну, а й Португалію, Туреччину, Словаччину, Німеччину, що підтвердило міжнародний статус фестивалю. Символічним став і момент відкриття: 8 вересня 25-й ювілейний фестиваль відкрили одразу 25 театрів

у різних куточках країни та за кордоном, що продемонструвало єдність мистецької спільноти. Окрім основної театральної програми, «Мельпомена Таврії» 2023 р. розширилася за рахунок Літературної сцени, яка працювала в семи містах: Херсоні, Одесі, Кропивницькому, Києві, Львові, Миколаєві та навіть у німецькому Ганновері [39]. Цей формат дав змогу авторам презентувати свої твори та залучити нову аудиторію до обговорення ролі літератури в часи війни.

Не менш важливим доповненням стала Музична платформа, яка представила бардів та рок-гурти в Херсоні, Миколаєві та Одесі. Музичні виступи створювали особливу атмосферу, додаючи фестивалю ще більше емоційного забарвлення та розширюючи його межі від суто театального до мультижанрового мистецького заходу.

Однією з найбільш значущих ініціатив стала терапевтична платформа, яка діяла у Херсоні. Її метою було психологічне відновлення місцевих жителів, які пережили російську окупацію та продовжують жити під постійними обстрілами. Через мистецтво, театральні перформанси та психологічні практики, організатори прагнули надати людям емоційну підтримку та допомогти їм впоратися з наслідками пережитих трагедій.

Фестиваль 2023 року став ще одним доказом того, що український театр не лише вистояв в умовах війни, а й продовжує розвиватися, адаптуватися та знаходити нові шляхи комунікації з глядачами. Він перетворився на культурний фронт, який несе правду про злочини війни, зміцнює національну ідентичність і демонструє світу силу українського мистецтва.

У 2024 р. фестиваль поставав як «Фестиваль культури відродження». XXVI Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» відбувся з 7 до 16 вересня у Херсоні та Миколаєві – сцени Миколаївського академічного художнього драматичного театру, Миколаївського національного академічного українського театру драми

та музичної комедії, Миколаївського академічного обласного театру ляльок, ДОФ Центру та Миколаївського фахового коледжу культури і мистецтв Миколаївської обласної ради. Гасло фестивалю у 2024 році – #культура_відродження.

Театральна програма налічувала 29 вистав, 5 з яких були показані в Херсоні, 21 в Миколаєві та 2 в Києві, а також у польському місті Легниці як спеціальний показ від театру-друга фестивалю.

Участь у «Мельпомені Таврії» взяли місцеві театри, театральні та творчі колективи з різних куточків України: Києва, Львова, Одеси, Луцька, Запоріжжя, Дніпра, Кривого Рогу, Мукачева і навіть з окупованого Маріуполя. Також у Херсоні й Миколаєві працювали Літературна та Музична сцени й Освітня платформа [36].

Закриття фестивалю відбулось у столиці на сцені Національного академічного драматичного театру ім. І. Франка виставами-спільними проєктами Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру імені Миколи Куліша та Миколаївського академічного художнього драматичного театру [35].

XXVII Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» відбувся з 12 по 20 вересня 2025 року під гаслом #театр_там_де_ми. У межах фестивалю було реалізовано 93 мистецькі події у 25 містах та 8 країнах світу: Кіпр, Німеччина, Румунія, США, Сакартвело, Туреччина, Литва, Україна. Програму фестивалю склали 67 показів 65 вистав 58 театрів, 15 подій Літературної сцени, 2 події Музичної сцени, а також 9 заходів Освітньої платформи, серед яких — 8-денний драматургічний проєкт «Перехрестя».

Напередодні відкриття фестивалю у місті Миколаєві було проведено низку промоційних заходів, зокрема «театральний трамвай і тролейбус», а також карнавальну ходу центральною пішохідною вулицею, що символічно підкреслило відкритість театального мистецтва для громади.

У 2025 році фестиваль проходив у трьох форматах:

Херсон — камерні покази у пристосованих до безпекових умов укриттях та малих локаціях;

Миколаїв — покази вистав малих і великих форматів для жителів міста та внутрішньо переміщених осіб на сценічних майданчиках Миколаївського академічного художнього драматичного театру, Миколаївського національного академічного українського театру драми та музичної комедії, Миколаївського академічного обласного театру ляльок, ДОФ Центру, Миколаївського фахового коледжу культури і мистецтв Миколаївської обласної ради та закладу «Грива» [26;38];

«Вистава вдома» — відновлений формат, який передбачав показ вистав на власних сценах театрів-учасників. Таким чином, фестиваль «приїжджав» до кожного театру, що відповідало концепції #театр_там_де_ми. У межах цього формату майданчики безкоштовно приймали внутрішньо переміщених осіб з Херсонщини.

Завершення XXVII «Мельпомени Таврії» відбулося у День міста Херсона, де заключні вистави символічно представили Херсонський театр ляльок та Херсонський академічний музично-драматичний театр імені М. Куліша.

Слід відзначити, що війна суттєво вплинула на фінансове становище фестивалю. У попередні роки частину витрат покривали місцеві органи влади, гранти Українського культурного фонду та реінвестиції у вигляді виторгу за квитки на події фестивалю. Однак через війну багато джерел фінансування або зникли, або були переорієнтовані на гуманітарні потреби. У 2022–2024 роках фестиваль вдалось організувати та провести на високому професійному рівні завдяки фінансовій підтримки Агентства США з міжнародного розвитку USAID. У 2025 році проведення фестивалю стало можливим завдяки підтримці Херсонської обласної військової адміністрації та Департаменту реалізації гуманітарної політики ХОДА.

Війна стала випробуванням для української театральної культури, змусивши «Мельпомену Таврії» кардинально змінити свій формат, географію та організаційну модель. Попри втрату головної локації – Херсона, фестиваль не лише продовжив свою діяльність, а й отримав новий імпульс для розвитку. Його трансформація відбувалася поетапно:

- 2022 рік: екстрений пошук нових майданчиків, проведення фестивалю в гібридному форматі у кількох містах України та за кордоном;

- 2023 рік: часткове повернення подій фестивалю на рідну сцену м. Херсона, формат проведення подій фестивалю одночасно в різних містах України (театри-учасники працюють на своїх сценах), включення в географію проведення подій фестивалю міст Миколаїв, Одеса та проведення фестивальних подій у цих містах;

- 2024 рік: сучасна модель фестивалю, яка має формат багатолокаційності та мультиформату. Нині фестиваль не має чітко визначеного «головного міста». Він проходить у кількох країнах і містах одночасно, дозволяючи охопити різні аудиторії. Онлайн-трансляції подій стали постійною частиною фестивалю, що дозволяє українцям з будь-якої точки світу долучатися до подій.

- 2025 рік: фестиваль відбувся у трьох форматах — у Херсоні, Миколаєві та в межах формату «Вистава вдома». Незважаючи на воєнні виклики, «Мельпомена Таврії» зберегла дух єднання, підтримала театри прифронтових регіонів і продовжила традицію творчих зустрічей та онлайн-трансляцій, об'єднуючи митців і глядачів з усієї України та світу.

Таким чином, результати розгляду свідчать про те, що форум змушений був перейти до децентралізованого формату, в якому координаторами виступали театральні менеджери у різних містах. Попри всі виклики, фестиваль продовжив функціонування. Він став не лише символом стійкості українського театру, а й платформою для міжнародної культурної дипломатії.

Трансформація фестивалю «Мельпомена Таврії» у 2022–2025 роках продемонструвала унікальну здатність українського театру до адаптації. Втрата головної локації не призвела до згорання події – навпаки, фестиваль значно розширив свої горизонти, залучивши при цьому нову аудиторію.

За 27 років існування на фестивалі було показано понад 595 вистав, його відвідали 288 театрів зі близька 100 міст, більш ніж 20 країн світу.

Підкреслимо, що цей процес став можливим завдяки кільком ключовим факторам. По-перше, організатори виявили гнучкість і швидко переосмислили формат, перенісши подію у безпечніші регіони України та за кордон. По-друге, широке використання онлайн-інструментів дозволило залучити нову аудиторію та зберегти фестиваль у найскладніших умовах.

Війна стала випробуванням для всієї української культури, але водночас загартувала її, зміцнивши значення мистецтва як форми опору та національної ідентичності. «Мельпомена Таврії» – це не просто театральна подія, а символом стійкості, майданчик для мистецького спротиву та простір, де театр осмислює війну, її наслідки. Постановки, представлені на фестивалі у 2022–2025 років, порушували теми війни, втрати, боротьби та героїзму, а сам фестиваль став важливим механізмом підтримки українських митців. Театри, які втратили сцени, отримали можливість виступати на нових майданчиках, знаходити нову аудиторію та фінансування.

Значущим аспектом стало й використання театру як інструменту формування національного культурного нарративу. Війна актуалізувала розвиток документального театру, інтерактивних постановок і нових мистецьких форм, які дозволяють глядачам пережити події через мистецтво [11;30]. Театр також відіграв і роль психологічної підтримки – постановки, що порушують тему війни, допомагають глядачам

осмислити власний досвід і знайти емоційний ресурс для подальшої боротьби.

Зміни, що відбулися з фестивалем упродовж цих років, дозволяють окреслити кілька важливих тенденцій. По-перше, «Мельпомена Таврії» перейшла до багатолокаційного формату, що збільшило її доступність. По-друге, активна міжнародна співпраця сприяла глибшій інтеграції українського театру у світовий простір. По-третє, цифрові технології стали важливим інструментом для збереження та популяризації українського театрального мистецтва.

Попереду фестиваль очікують нові виклики й перспективи. Після перемоги України головним символічним моментом стане повноцінне повернення «Мельпомени Таврії» до Херсона – як знак відродження культури на деокупованих територіях.

Таким чином, війна не знищила український театр – навпаки, зробила його сильнішим, відкритішим до світу й здатним до нових форм самовираження. «Мельпомена Таврії» – це не просто фестиваль, а явище, що підтверджує силу мистецтва навіть у часи найбільших потрясінь.

2.2 Формати проведення фестивалю: адаптація до викликів війни

Фестиваль «Мельпомена Таврії» у часи війни проявив себе як унікальна, мобільна та адаптивна культурна інституція, здатна реагувати на виклики часу й знаходити нові формати існування. У цей період українська культура загалом пережила інтенсивні адаптаційні процеси, коли митці та інституції були змушені оперативно шукати нові способи взаємодії з аудиторією та збереження творчої тяглості попри постійні загрози [28;30]. Передусім це стало можливим завдяки професійній, згуртованій і креативній команді фестивалю, яка змогла не лише зберегти традиції, а й знайти нові шляхи для розвитку.

Ще у 2020 році, під час пандемії COVID-19, фестиваль «Мельпомена Таврії» продемонстрував надзвичайну готовність до

адаптації та інновацій. Організатори проявили новаторський підхід до проведення заходів, переосмисливши традиційні формати в умовах обмежень. Замість звичної святкової карнавальної ходи центральними вулицями міста, яка завжди відкривала фестиваль, було організовано карнавальну регату по Дніпру — видовищну подію, що дозволила забезпечити соціальну дистанцію й водночас зберегти атмосферу свята. Мешканці та гості Херсона спостерігали за театральнo-декоративними човнами з набережних і мостів, перетворюючи ріку на сценічний простір. Цей формат став унікальним не лише для історії «Мельпомени Таврії», а й для всього українського театального руху — жоден інший фестиваль в Україні не застосовував подібного рішення.

Крім того, у 2020 році було реалізовано кілька експериментальних сценічних майданчиків просто неба. Зокрема, Херсонський обласний академічний музично-драматичний театр імені Миколи Куліша започаткував Лісовий театр — природну театральну арену, створену безпосередньо в Олешківському лісі. Там проходили камерні покази, які поєднували живу природу, сценічне мистецтво та атмосферу єднання глядачів і акторів. Частина вистав відбувалася також на подвір'ї театру та в міських скверах, що зробило театр ближчим до громади і дало можливість мешканцям міста долучатися до культурного життя, не порушуючи карантинних обмежень.

Цей досвід став не лише вимушеною реакцією на пандемію, а й своєрідною репетицією гнучкості та креативності, яка згодом виявилася надзвичайно важливою в умовах повномасштабної війни. Саме тоді команда фестивалю відпрацювала навички мобільності, використання відкритих просторів, онлайн-трансляцій, інтерактивних форматів участі та швидкої зміни організаційних рішень. Таким чином, 2020 рік можна розглядати як перший етап становлення «Мельпомени Таврії» як адаптивної, мобільної та стійкої культурної інституції, здатної реагувати на виклики часу без втрати своєї художньої місії.

Під час повномасштабного вторгнення, коли в червні 2022 року Херсон перебував під російською окупацією, фестиваль не припинив свого існування, а трансформувався у формат «сцена вдома». Цей формат передбачав, що театри-учасники з різних міст України одночасно грали вистави на своїх сценах, присвячуючи їх фестивалю. Так виникла унікальна форма театральної взаємодії, що дозволила продовжити традицію навіть без фізичної присутності в місті-засновнику. Фактично, фестиваль охопив усю країну, символічно демонструючи єдність театральної спільноти. Для херсонців, які залишалися в окупованому місті, це мало глибоке психологічне та духовне значення — вони знали, що «Мельпомена» живе, і що їхнє місто пам'ятають, підтримують і чекають.

Слоган фестивалю 2022 року — «Мельпомена — голос Херсонщини» — мав глибокий зміст. Він уособлював не лише театральный рух, а й духовний опір, адже саме через мистецтво Херсон продовжував звучати в українському та міжнародному культурному просторі. Це був голос міста, яке тимчасово не могло говорити з власної сцени, але промовляло через акторів, режисерів і глядачів у різних куточках України. У такі часи проведення культурних заходів набуває особливої ваги, адже саме вони підтримують емоційну стійкість суспільства, зберігають тяглість національної культури та допомагають Україні залишатися видимою у світі [14].

Фактично, фестиваль 2022 року набув багатолокаційності — явища, яке стало унікальним для українського культурного простору. Він релокувався у театральному сенсі, створивши єдиний мистецький простір у різних містах України. Ця «розсіяна» модель виявилася не просто тимчасовим рішенням, а новим культурним досвідом, який показав, що мистецтво здатне долати кордони, обмеження і навіть окупацію.

У 2023 році фестиваль вийшов на новий етап свого існування під слоганом «Ми вдома». Це був перший рік після звільнення Херсона, і

символіка гасла стала надзвичайно потужною: повернення додому — не лише фізичне, а й емоційне, духовне, мистецьке. Основні події проходили у деокупованому Херсоні, який на той момент став прифронтовим містом. Попри небезпеку, фестиваль став актом мужності та віри — доказом того, що життя і культура повертаються навіть туди, де ще чути вибухи.

Водночас «Мельпомена Таврії» не обмежилася єдиною локацією. Частина заходів відбувалася у сусідніх містах — Миколаєві та Одесі, що дозволило розширити аудиторію та забезпечити безпеку учасників. Продовжив існування і формат «сцена вдома», який уже став невід’ємною складовою фестивального руху. Театри, які не могли приїхати до Херсона з міркувань безпеки, проводили покази у своїх містах, водночас долучаючись до загального програмного полотна фестивалю.

Ця практика отримала надзвичайно позитивний відгук у театральному середовищі. Вона стала настільки успішною, що згодом була запозичена іншими українськими фестивалями. Зокрема, у 2025 році міжнародний театральний фестиваль «Номо Ludens» (м. Миколаїв) також практикував покази вистав на домашніх сценах театрів-учасників, використовуючи досвід «Мельпомени Таврії». Таким чином, херсонський фестиваль став ініціатором нового театального формату — фестивальної мережі з розподіленими локаціями, яка дозволяє об’єднувати учасників навіть за умов війни.

У 2024 році фестиваль продовжив свій розвиток під гаслом «Культура відродження», що символізувало поступове повернення життя до Херсона та прагнення не лише зберегти, а й відновити культурний процес. Цього року «Мельпомена Таврії» активно працювала з темами внутрішньої стійкості, переосмислення досвіду війни, ролі театру як засобу терапії та духовного відродження. До програми було включено численні соціокультурні ініціативи: театральні читання у сховищах, зустрічі акторів із внутрішньо переміщеними особами, перформанси у відновлених просторах, серія заходів у межах Освітньої програми.

Фестиваль фактично став платформою, де мистецтво допомагає суспільству зцілитися від травм.

2025 рік ознаменувався новим слоганом — «Театр там, де ми». Цей вислів став синтезом усього досвіду попередніх років. Він втілює головну ідею сучасної «Мельпомени Таврії» — театр не прив'язаний до сцени чи будівлі, театр — це люди, їхня взаємодія, пам'ять і духовна присутність. У цьому контексті фестиваль продовжує функціонувати як мережа культурних осередків, об'єднаних спільною місією — зберегти й поширити українську культуру, де б не перебували її носії.

З'явилися нові формати співпраці: спільні постановки театрів із різних регіонів, онлайн-форуми драматургів. Важливо, що навіть за умов війни фестиваль не зменшив міжнародної складової — до участі продовжують долучатися театри з Польщі, Литви, Грузії, Німеччини та інших країн, підтримуючи українських митців і водночас популяризуючи український театр за кордоном.

Таким чином, «Мельпомена Таврії» перетворилася на символ стійкості української культури, яка не зникає навіть під обстрілами, а навпаки — народжує нові форми, змісти та сенси [34]. Її розвиток у роки війни демонструє, що українське мистецтво не лише виживає, а й стає потужним інструментом комунікації, підтримки та відродження нації.

Аналіз трансформаційних процесів, які відбулися у діяльності фестивалю «Мельпомена Таврії» в умовах війни, свідчить про його унікальну здатність не лише зберігати життєздатність у кризовий час, а й продукувати нові моделі культурної комунікації [31]. Фестиваль підтвердив статус одного з найгнучкіших і найінноваційніших культурних проєктів України, що здатен оперативно реагувати на суспільні, політичні та безпекові виклики.

Ключовим чинником успішної адаптації стала згуртована професійна команда, для якої мистецтво — не лише форма естетичного вираження, а й інструмент духовного опору. Саме завдяки цій внутрішній

готовності до змін фестиваль зумів перетворити кризу на поштовх до інновацій [33]. Виникнення формату «сцена вдома» започаткувало нову тенденцію у вітчизняному фестивальному русі, відкривши можливості для проведення театральних заходів без прив'язки до географічної локації.

Символічна динаміка фестивальних слоганів — від «Мельпомена — голос Херсонщини» (2022) до «Театр там, де ми» (2025) — відображає не лише еволюцію творчої концепції, а й шлях, який пройшла українська культура від голосу спротиву до утвердження своєї присутності всюди, де є українці. Кожен етап розвитку фестивалю демонструє послідовне розширення його смислового простору — від локальної ініціативи до феномена загальнонаціонального значення.

Досвід «Мельпомени Таврії» доводить, що навіть у найважчі історичні періоди театр залишається важливим засобом збереження колективної пам'яті, формування національної ідентичності та підтримки психологічної стійкості суспільства. Багатолокаційність, мережевість і гібридні формати взаємодії, започатковані фестивалем, сьогодні слугують моделлю для інших культурних проєктів в Україні та за її межами [43].

Таким чином, «Мельпомена Таврії» не лише адаптувалася до нових реалій, а й заклала основи нової парадигми культурної діяльності у воєнний час — парадигми, що поєднує традицію та інновацію, локальність і глобальність, духовну стійкість і творчий поступ.

2.3 Вплив фестивалю на популяризацію української культури на національному і міжнародному рівнях

Фестиваль «Мельпомена Таврії» за майже три десятиліття свого існування став не лише мистецьким брендом Херсонщини, а й важливою платформою для презентації української культури в національному та

міжнародному контексті. Його діяльність виходить далеко за межі театрального простору: фестиваль формує нові культурні зв'язки, створює позитивний імідж України у світі, сприяє міжкультурному діалогу та слугує майданчиком для формування сучасного українського культурного наративу [27].

На внутрішньому культурному полі фестиваль виконує роль об'єднавчого чинника для театрів України. З кожним роком географія його учасників розширюється: у програмі беруть участь як провідні державні театри, так і незалежні трупи, регіональні колективи, студентські й експериментальні сцени. Це створює горизонтальні культурні зв'язки між регіонами, сприяє взаємному обміну досвідом і підвищенню професійного рівня акторів, режисерів, драматургів.

Фестиваль також став важливим каталізатором розвитку локального культурного середовища [20]. Завдяки йому Херсон перетворився на один із центрів театрального життя України, а місцева громада отримала постійний контакт із якісним мистецтвом. Участь у фестивальных подіях стала своєрідною культурною традицією, яка зміцнює відчуття спільності, гордості за своє місто та регіон.

Особливим етапом у збереженні культурної пам'яті та документуванні історії фестивалю стало відкриття у жовтні 2025 року в Херсонському обласному академічному музично-драматичному театрі імені Миколи Куліша експозиції в рамках проєкту «Музей “Театральний Херсон: від витоків до сьогодення”», реалізованого за підтримки Українського культурного фонду. Важливою частиною цієї експозиції стала виставка, присвячена Міжнародному театральному фестивалю “Мельпомена Таврії”, яка представила інформаційні стенди про історію, розвиток і трансформацію фестивалю, а також унікальні історичні артефакти, пов'язані з його діяльністю. Створення цієї експозиції засвідчує не лише вагу фестивалю для культурного життя регіону, а й його значення як феномена, що увійшов до історії українського театру.

Музейна складова стала своєрідним підсумком тривалої роботи команди фестивалю, наголосивши на його ролі у формуванні сучасної культурної ідентичності Херсона та збереженні пам'яті про найяскравіші події театрального життя міста.

Особливої ваги культурний вплив фестивалю проявився під час трагічних подій 2022 року, коли Херсон опинився під окупацією. Тисячі херсонців виходили на мирні мітинги, відстоюючи своє право на свободу, українську мову й культуру. Це були свідомі, активні громадяни, сформовані в українському культурному полі, з глибоким почуттям національної гідності та відповідальності. У цьому процесі вагомим чинником стала і багаторічна діяльність фестивалю «Мельпомена Таврії». Вона зробила свій внесок у формування світогляду херсонців, їхнього естетичного та громадянського виховання, зміцнення відчуття культурної належності до України. Через театр, мистецтво, спільні творчі події фестиваль сприяв тому, що мешканці міста навчилися бачити в культурі не лише джерело натхнення, а й силу, що об'єднує, підтримує і дає внутрішню опору в найскладніші часи [17].

Під час війни цей аспект набув ще більшої ваги. Проведення фестивалю в різних форматах - у тому числі «сцена вдома» - сприяло моральній підтримці українців, показало, що культура залишається живою навіть у найтяжчі часи [29]. Театри, які приєднувалися до фестивалю з різних куточків країни, ставали учасниками єдиного культурного руху, який підкреслював стійкість, взаємопідтримку та спільну ідентичність.

З перших років існування «Мельпомена Таврії» позиціонувала себе як міжнародний фестиваль, відкритий до культурного діалогу. До Херсона приїздили театральні трупи з Польщі, Литви, Грузії, Туреччини, Франції, Німеччини, Румунії, Ізраїлю, Азербайджану, а також з багатьох інших країн. Це забезпечувало взаємне збагачення культур, обмін

мистецькими практиками, сприяло формуванню позитивного образу України як держави з потужним творчим потенціалом.

Показово, що навіть у воєнний період фестиваль не втратив міжнародного виміру. Формат «сцена вдома» 2022 року підтримали театри за кордоном, які провели вистави під брендом «Мельпомени Таврії» на знак солідарності з Україною. Така форма участі стала прикладом культурної дипломатії, коли мистецтво перетворюється на інструмент міжнародної підтримки, емпатії та спільної боротьби за гуманістичні цінності.

Окрему роль у цьому процесі відіграють партнерські зв'язки фестивалю з міжнародними організаціями, фондами та театральними інституціями. Завдяки співпраці з європейськими колегами українські митці отримують можливість брати участь у програмах обміну, резиденціях, копродукціях. Це не лише підвищує рівень професійності українського театру, а й формує сучасний імідж України як країни, що активно інтегрується у світовий культурний простір.

Важливим наслідком міжнародного характеру фестивалю стало створення Євразійської театральної Асоціації — професійного об'єднання, яке покликане зміцнювати культурні зв'язки між театральними колективами країн Європи та Азії. Ідея заснування Асоціації виникла саме під час численних знайомств і міжкультурних комунікацій, що відбувалися у межах «Мельпомени Таврії». Її співзасновником і першою головою став Олександр Книга — президент фестивалю, генеральний директор-художній керівник Херсонського обласного академічного музично-драматичного театру ім. М. Куліша. Ця інституція стала платформою для більш системної співпраці театрів з різних країн, сприяючи реалізації спільних мистецьких проєктів, обміну досвідом, гастрольній діяльності та розширенню професійного середовища на міжнародному рівні.

Показовими прикладами міжнародних зв'язків, що виникли завдяки фестивалю, є гастролі Херсонського театру до Словаччини, Туреччини, Грузії, Португалії. Ці поїздки не лише популяризували українське театральне мистецтво за кордоном, але й зміцнили партнерські відносини між театральними інституціями різних країн. Такі форми співпраці стали важливими актами культурної дипломатії, що посилюють авторитет України на міжнародній арені.

Фестиваль «Мельпомена Таврії» за понад два десятиліття свого існування став не лише визитівкою Херсонщини, а й важливою платформою для презентації української культури в національному та міжнародному контексті. Його діяльність виходить далеко за межі театрального простору: фестиваль формує нові культурні зв'язки, створює позитивний імідж України у світі, сприяє міжкультурному діалогу та слугує майданчиком для формування сучасного українського культурного наративу.

«Мельпомена Таврії» сьогодні — це не просто театральний форум, а потужний культурний бренд, який уособлює творчу енергію, гуманістичні цінності та незламність українського народу. Його діяльність сприяє поширенню у світі знань про Україну, про її культуру, мову, історію, духовність.

Фестиваль формує наратив про Україну як про країну культури, а не лише як країну, що переживає війну. Через мистецтво він показує світові, що українці здатні творити навіть у стані небезпеки, що театр у нас — не розвага, а спосіб осмислення реальності й утвердження людяності.

Таким чином, фестиваль «Мельпомена Таврії» виконує місію культурного посередника між Україною та світом, між центром і регіонами, між минулим і сучасним. Він став символом того, як мистецтво може бути дієвим інструментом національної консолідації та міжнародної комунікації.

Отже, фестиваль «Мельпомена Таврії» є вагомим прикладом того, як культурна ініціатива може виконувати роль чинника національної консолідації та водночас бути інструментом культурної дипломатії. Його діяльність демонструє, що українська культура має потужний потенціал впливу як усередині країни, так і за її межами. Завдяки гнучкості формату, відкритості до міжнародної співпраці та креативності команди, фестиваль не лише зберіг свою сталість у складні часи, але й став платформою, що презентує сучасну Україну світові через мову мистецтва. «Мельпомена Таврії» утвердилася як яскравий приклад культурного феномена, здатного поєднувати національну ідентичність із глобальним контекстом.

Підсумовучи вищенаведене можна відмітити, що фестиваль «Мельпомена Таврії» демонструє, що національна театральна культура здатна ефективно адаптуватися до складних соціально-політичних умов і війни, зберігаючи свою місію у формуванні культурної ідентичності та міжнародного іміджу України. Його діяльність свідчить про високий професіоналізм та креативність організаторів, здатність створювати нові формати, підтримувати зв'язок між театрами та глядачами, а також формувати культурні партнерства на глобальному рівні. Завдяки міжнародним контактам, багатолокаційним показам та ініціативам культурної дипломатії, фестиваль перетворюється на платформу, що об'єднує українське суспільство та представляє його творчий потенціал світові, підтверджуючи роль театру як важливого чинника національної консолідації й культурного впливу.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження засвідчило, що Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії» є не лише важливою культурно-мистецькою подією, а й значущим соціокультурним феноменом, який відображає трансформаційні процеси в українському суспільстві. У контексті поставлених завдань було доведено, що фестиваль став унікальною платформою для збереження, розвитку й популяризації національної театральної культури, демонструючи високий рівень адаптивності до сучасних викликів — від пандемічних обмежень до умов воєнного часу.

Аналіз історії створення та розвитку «Мельпомени Таврії» показав, що фестиваль пройшов шлях від регіональної події до потужного міжнародного культурного бренду України. Його багатолокаційність, мультимедійність і відкритість до партнерств сприяють розширенню географії впливу та залученню нових глядачів у різних країнах світу.

Фестиваль довів свою ефективність як інструмент культурної дипломатії, що формує позитивний імідж України на міжнародній арені, а також як засіб підтримки національної ідентичності, духовної єдності й культурної спадкоємності. У складні часи — під час пандемії та особливо в умовах російсько-української війни — «Мельпомена Таврії» зуміла не лише зберегти, а й розширити своє значення, ставши символом незламності, творчого опору та віри у відродження.

Особливу роль фестиваль відіграє для Херсонщини — регіону, який зазнав значних втрат унаслідок війни. Його багаторічна діяльність сприяла формуванню серед херсонців високої культурної свідомості, почуття національної гідності та відповідальності за власну державу. Це покоління глядачів і творців, вихованих у просторі українського театру, у 2022 році проявило себе як активна спільнота, здатна до громадянського опору й культурного самоствердження. Таким чином, «Мельпомена

Таврії» зробила свій вагомий внесок у розвиток культурного середовища, що формує стійку громадянську позицію, любов до рідної землі та усвідомлення своєї національної належності.

Дослідження також підтвердило, що фестиваль виконує терапевтичну, просвітницьку та інтеграційну функції, які мають важливе значення для сучасного українського суспільства. Завдяки театру як простору живого діалогу та емоційного взаєморозуміння, «Мельпомена Таврії» сприяє психоемоційному відновленню, комунікації між регіонами, налагодженню міжнародних зв'язків і розвитку спільноти митців, об'єднаних спільними цінностями.

Через освітні програми, інтеграцію нових форматів і залучення молодих колективів фестиваль підтримує розвиток театральної освіти, сприяє обміну досвідом між режисерами, драматургами, акторами та студентами творчих спеціальностей. Таким чином, він формує нове покоління українських митців, здатних мислити сучасно, діяти гнучко й інтегрувати українське мистецтво у світовий контекст.

Отже, фестиваль «Мельпомена Таврії» можна визначити як інституцію культурної дипломатії, освіти та духовної консолідації, що поєднує національну традицію з інноваціями, зберігаючи культурну тяглість і водночас відкриваючи простір для творчих експериментів.

Враховуючи динаміку суспільно-політичних подій в Україні та сучасні виклики, перед фестивалем «Мельпомена Таврії» постає завдання збереження гнучкості, стратегічного планування та зміцнення міжнародного партнерства. Подальший розвиток може здійснюватися за нижче наведеними сценаріями.

Повернення до повноформатного проведення фестивалю у Херсоні — у разі покращення безпекової ситуації. У цьому випадку доцільно відновити традиційну структуру події з головною сценою в Херсоні, але водночас зберегти Миколаїв як другий повноцінний майданчик, що розширює можливості логістики, участі гостей і глядачів. Напрацювання,

здобуті під час воєнного періоду, дозволяють команді реалізувати це організаційно на високому рівні, поєднуючи досвід традицій і сучасних форматів.

Збереження гнучкого формату — якщо ситуація залишатиметься подібною до нинішньої. У такому разі фестиваль може й надалі базуватись у Миколаєві, а в Херсоні проводити малі події у безпечних просторах або укриттях. Це дозволить підтримувати культурне життя міста, не наражаючи учасників і глядачів на небезпеку.

Розвиток цифрового та дистанційного компонентів. Формат «сцена вдома», що зародився у 2022 році, варто не лише зберегти, а й модернізувати у формат «Сцена у друзів», коли театри-учасники проводять вистави на сценах один одного. Це не лише посилить творчий обмін, але й сприятиме розвитку мережі взаємопідтримки та комунікації між театральними спільнотами різних країн.

Підсилення освітньої складової фестивалю. Доцільно створити постійну освітню платформу або простір “Мельпомена_Коло” — дискусійно-освітній майданчик у форматі онлайн і офлайн. Його метою стане проведення зустрічей режисерів, директорів театрів, продюсерів, драматургів, культурних менеджерів для обміну думками, ідеями та напрацюваннями. Такий простір може стати осередком формування нової культурної стратегії театрального розвитку України, а також сприятиме професійній співпраці між поколіннями митців.

Поглиблення міжнародного співробітництва. Варто активніше розвивати партнерські зв'язки з європейськими та світовими театральними асоціаціями, фондами, культурними інститутами, що відкрис доступ до грантових програм, обмінів, резиденцій і копродукцій.

Збереження документальної пам'яті фестивалю. Створення архіву або електронної бази “Мельпомена_Хроніка” дозволить систематизувати історію фестивалю, зберегти матеріали, інтерв'ю, відеозаписи вистав,

аналітичні тексти. Це стане не лише культурним надбанням, але й джерелом для подальших досліджень.

Підтримка молодих митців. Введення окремих конкурсних програм, резиденцій чи лабораторій для молодих режисерів і драматургів під егідою фестивалю допоможе створити майданчик професійного зростання для нової генерації українського театру.

Таким чином, фестиваль «Мельпомена Таврії» є не лише мистецькою подією, а живим організмом української культури, який уміє змінюватися, реагувати на виклики часу та водночас залишатися вірним своїй місії — єднати людей через мистецтво. Його діяльність підтверджує, що театр здатен бути не лише відображенням, а й рушійною силою суспільних процесів, впливати на формування національної свідомості, зцілювати та надихати.

Майбутнє «Мельпомени Таврії» — це майбутнє українського театру, який, попри всі труднощі, продовжує світити, говорити й творити життя.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бабушка Л. Фестивація культуротворчості як глобалізаційний та альтерглобалізаційний проекти. Київ : Міністерство культури та інформаційної політики України, НМАУ ім. П. І. Чайковського, 2021.
2. Бентя Ю., Шопін П. Український театр після повномасштабного російського вторгнення: нове звучання хрестоматійних текстів. Мистецтвознавство України. 2023. Вип. 23. С. 61–74.
3. Безугла Р. Конкурсно-фестивальний рух в Україні в часи російсько-української війни. Сучасне мистецтво. 2022. Вип. 18. С. 9–18. DOI: 10.31500/2309-8813.18.2022.269657.
4. Близнюк М. М. Театральні фестивалі як форма культурного співробітництва. Культура і мистецтво у сучасному світі. 2010. Вип. 11. С. 35–41.
5. Від 1900 до сьогодні: українська ідентичність у виставах. Свідомі. URL: <https://svidomi.in.ua/page/vid-1900-do-sohodni-ukrainska-identychnist-u-vystavakh> (дата звернення: 18.10.2025).
6. Винниченко С. Підсумки 2023. Версія «Театральної риболовлі». Театральна риболовля. 01.01.2024. URL: <http://www.t-fishing.co.ua/results/result-2023/> (дата звернення: 18.10.2025).
7. Веселовська Г. Театр і війна: поєднання іронії, трагізму та стійкості. Український тиждень. 15.08.2024. URL: <https://tyzhden.ua/teatr-i-vijna-poiednannia-ironii-trahizmu-ta-stijkosti/> (дата звернення: 18.10.2025).
8. Веселовська Г. Український театр у 2023 році: сподівання, реальність, жанри й фестивалі. Український тиждень. 26.12.2023. URL: <https://tyzhden.ua/ukrainskyj-teatr-u-2023-rotsi-spodivannia-realnist-zhanry-j-festyvali/> (дата звернення: 18.10.2025).
9. Виткалов С. Фестивальний рух як культурний феномен сучасності: аналіз регіонального вектора. Культура України. 2016. Вип. 52. С. 182–187.

10. Галас А. Відображення колективної травми в українській драматургії періоду повномасштабної війни (2022–2024). Просценіум. 2024. № 1–2 (68–69). С. 22–28. URL: <https://proscenium.lnu.edu.ua/art-war-we/vidobrazhennia-kolektyvnoi-travmy-v-ukrainskiy-dramaturhii-2022-2024/> (дата звернення: 18.10.2025).
11. Дим Н. Уперше за час великої війни: фестиваль сучасного мистецтва GogolFest повертається в Україну та пройде у прифронтовому Запоріжжі. Новинарня. 03.10.2024. URL: <https://novynarnia.com/2024/10/03/upershe-za-chas-vijny-festyval-suchasnogo-mystecztva-gogolfest-povertayetsya-v-ukrayinu-ta-projde-u-pryfrontovomu-zaporizhzhii/> (дата звернення: 18.10.2025).
12. Захоженко Д. Про війну в часі війни. Просценіум. № 1–3 (65–67) 2023 / № 1 (68) 2024. С. 34–41.
13. Клековкін О. Ю. Режисерська система: горизонтальний аналіз : монографія. Київ, 2023. 368 с.
14. Кому треба театр під час війни. Курочкін, Ткачук і Мацарський. Radio NV. URL: <https://soundcloud.com/radio-nv/komu-treba-teatr-pd-chas-vyni-kurochkn-tkachuk-matsarskiy> (дата звернення: 18.10.2025).
15. Копієвська О. Р. Трансформаційні процеси в культурі сучасної України : монографія. Київ : НАКККиМ, 2014. 296 с.
16. Котенок В. М. Український театр під час війни: 24 лютого – 24 квітня. Кіно-Театр. 2022. № 4. С. 10–12.
17. Котенок В. Сучасні тексти на сцені: теми, ідеї, форми подачі. Кіно-Театр. 2024. № 5. С. 9–10.
18. Критика. «Мельпомена – голос Херсонщини»: XXIV фестиваль відбувся, попри війну. Червень 2022. URL: <https://m.krytyka.com/ua/news/melpomena-holos-hersonshchyny-xxiv-festyval-vidbuvsia-popry-viinu> (дата звернення: 18.10.2025).
19. Куцак С. Карнавал як явище святкової культури в сучасному світі. Мистецтвознавчі записки. 2019. Вип. 35.

20. Лагутіна В., Бугайченко Р. Традиційна культура в умовах глобалізації: свята і святкування. Харків : Друкарня Мадрид, 2021. 355 с.
21. Манелюк Д. І. Розвиток вітчизняного фестивального руху: історіографічний аспект. Культура України. Сер. Мистецтвознавство. 2019. Вип. 63. С. 229–240.
22. Мельпомена Таврії: 2016. Суспільне. Медіатека. URL: <https://mediateka.suspilne.media/media/3076> (дата звернення: 18.10.2025).
23. Мельпомена Таврії повертається додому: історія театрального фестивалю та особливості програми 2023-го року // Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/mykolaiv/566613-melpomena-tavrii-povertaetsa-dodomu-istoria-teatralnogo-festivalu-ta-osoblivosti-programi-2023-go-roku/> (дата звернення: 23.09.2025)
24. Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії». Історія фестивалю. URL: <https://melpomena.org.ua/history/132> (дата звернення: 18.10.2025).
25. Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії». Театральна риболовля. 10.06.2022. URL: <http://www.t-fishing.co.ua/product/melpomena-tavriyi-2022/> (дата звернення: 18.10.2025).
26. Національна спілка театральних діячів України. Мельпомена Таврії – 2025. Сайт Національної спілки театральних діячів України. URL: <https://nstdu.com.ua/publication/melpomena-tavriyi-2025/> (дата звернення: 18.10.2025).
27. Національна спілка театральних діячів України. Проєкти. URL: <https://nstdu.com.ua/project/> (дата звернення: 18.10.2025).
28. Семенишин М. Для чого Україні потрібен Шекспірівський фестиваль у час повномасштабної війни? Українська правда. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/shcho-take-shekspirivskiy-festival-i-komu-vin-potriben-v-chas-viyni-302343/> (дата звернення: 18.10.2025).

29. Стебловська А. Фестивалі під час війни: про прибуток, безпеку та збори на ЗСУ. Рубрика. URL: <https://rubryka.com/article/festyvali-pid-chas-vijny/> (дата звернення: 18.10.2025).
30. Сухомлин Г., Цивата Ю., Чорнойван А. Реалії російсько-української війни в документальному театрі України. Вісник КНУКіМ. Серія: Сценічне мистецтво. 2024. Т. 7, № 1. С. 87–98.
31. Телерадіоканал ДІМ. Український театр під час війни: нова реальність. YouTube. 16.11.2024. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=q5Db-O4Shuk> (дата звернення: 18.10.2025).
32. Театральне мистецтво. Виклики та висновки української культури під час війни. Подкаст «Культур Фіртель». 25.07.2024. URL: <https://creators.spotify.com/pod/show/goethe-institut-ukraine/episodes/ep-e2mei9h> (дата звернення: 18.10.2025).
33. Театральний менеджмент в умовах війни. Наталія Вальтер-Буйнова, Аліна Богданович. Накипіло : радіо. URL: <https://radio.nakypilo.ua/podcast/teatralnyj-menedzhment-v-umovah-vijny/> (дата звернення: 18.10.2025).
34. Толокольнікова К. Війна і фестивалі. Які події відбудуться попри воєнний стан. Суспільне Культура. URL: <https://suspilne.media/culture/251998-vijna-i-festivali-aki-podii-vidbudutsa-propri-voennij-stan/> (дата звернення: 18.10.2025).
35. У Києві феєрично завершили фестиваль «Мельпомена Таврії». Херсон ТБ. URL: <https://kherson.tv.com/u-kyievi-feierychno-zavershyly-festyval-melpomena-tavrii/> (дата звернення: 18.10.2025).
36. У Херсоні відкрили XXVI Міжнародний театральний фестиваль «Мельпомена Таврії». Суспільне Новини. URL: <https://suspilne.media/kherson/831083-u-hersoni-vidkrili-xxvi-miznarodnij-teatralnij-festival-melpomena-tavrii/> (дата звернення: 18.10.2025).

37. Україна молода. Козаки ось, москалям — зась: «Мельпомена Таврії» стала голосом нескореного Херсона в 11 країнах. Україна молода. 23.06.2022. URL: <https://umoloda.kyiv.ua/number/3809/164/167308/> (дата звернення: 18.10.2025).
38. Укрінформ. Фестиваль «Мельпомена Таврії» відбувся у 25 містах восьми країн. 21.09.2025. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/4038844-festival-melpomena-tavrii-vidbuvsya-u-25-mistah-vosmi-krain.html> (дата звернення: 18.10.2025).
39. Фестиваль «Мельпомена Таврії» у 2023 році: програма та особливості // Українська правда. Життя. URL: <https://life.pravda.com.ua/culture/2023/08/30/256238/> (дата звернення: 23.09.2025).
40. Херсон плюс. «Мельпомена Таврії-2022»: голос Херсонщини почують глядачі 30-ти театрів. 24.05.2022. URL: <https://khersonstv.com/melpomena-tavrii-2022-holos-khersonshchyny-rochuiut-hliadachi-30-ty-teatriv/> (дата звернення: 18.10.2025).
41. Чорна Н. Креативні індустрії та їх роль у розвитку культурно-пізнавального туризму. Економіка та суспільство. 2023. Вип. 48.
42. Чужинова І. Театр як інструмент суспільних перетворень. Критика. 2024. № 9–10. С. 18–21. URL: <https://www.krytyka.com/ua/articles/teatr-iak-instrument-suspilnykh-peretvoren> (дата звернення: 18.10.2025).
43. Ясюк Т. Фестивальний рух в Україні: генеза та сучасність. Культурологічний альманах. Вип. 2. 2023.